

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского поместного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinary terms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АНТРОПОНИМДЕРДІҢ ПСИХОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СИПАТЫ

Тұранов Ыбырай Әбілдаұлы

bereke1984@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ ІІ курс докторанты, Ақмола, Целиноград, Қараөткел ауылының ІТ мектеп-лицейі» КММ мұғалімі

Ғылыми жетекшісі – ф.ғ.д., профессор Бекжан Әбдуәлиұлы

Антропонимдер – бұл адамның есімін, тегін және басқа да атауларын білдіретін тілдік бірліктер. Есім – әрбір мәдениетте маңызды рөл атқаратын, адамның өзін-өзі тануы мен қоғамдағы орнын анықтайтын негізгі элементтердің бірі. Психолінгвистика бұл феноменді адамның когнитивтік жүйесі мен тілдік әрекеті арасындағы өзара байланыс ретінде қарастырады. Антропонимдердің психолінгвистикалық аспектідегі сипаты – бұл антропонимдерді (кісі есімдерін) психологиялық және лингвистикалық тұрғыдан зерттеу. Бұл аспект есімдердің адамның когнитивтік танымына, эмоцияларына, мәдениетіне, әлеуметтік қарым-қатынасына және өзін-өзі тануына қалай әсер ететінін зерттейді. Философ, ғалым А.Ф.Лосев: «В имени – средоточие всех физиологических, психических, феноменологических, логических, диалектических, онтологических сфер. Здесь сгущена и нагнетена квинтэссенция как человечески разумного, так и всякого иного человеческого и нечеловеческого, разумного и неразумного бытия и жизни» - дейді. Расында, кісі есімдерінің тілдік қырынан бөлек, психологиялық, онтологиялық, когнитивтік т.б. тұстарын зерттеу, түсіну аса маңызды.

Психолінгвистика – 50 жылдық тарихы бар жас ғылым. Ғылым үшін бұл уақыт – қалыптасу, даму кезеңі, зерттеу пәнін нақтылау, базасын нығайту кезеңі. Ғылымның қалыптасуы барысында тіл білімі психолінгвистиканы құрылымдық лингвистика, мәтін лингвистикасы, тілді оқыту теориясы мен әдістемесі, семиотика секілді ғылым салаларымен толықтырды. Психолінгвистика адамның сөйлеу әрекетінің психологиялық және лингвистикалық аспектілерін, сондай-ақ қатынас жасау үдерісінде және жеке дара сөйлеу-ойлау әрекетінде тілдің әлеуметтік, психологиялық аспектілерінің қолданылуын зерттеуді өз мақсаты етіп қойды. Осыған сәйкес психолінгвистиканың зерттеу пәні, ең алдымен, адам әрекетінің арнайы түрі, сонымен қатар оның психологиялық мазмұны, құрылымы, түрлері, амалдары ретіндегі сөйлеу әрекеті болып саналады. А.Е. Супрун атап көрсеткендей, біздің өміріміздің маңызды бөлігі сөйлеу әрекетіне толы, «егер санап көретін болсақ, біздің өміріміздің жартысына жуығы немесе төрттен бірі сөйлеу әрекетінің қандай да болсын формаларынан тұрады» (Супрун, 1996). Психолінгвистиканың назарында сөйлеу тұрады, ол да психолінгвистиканың зерттеу нысаны болып табылады [1,10]. Осы бағыттың негізін салушы неміс ғалымы Г. Штейнталь (1823-1899) тілді жеке адаммен қатар, этнос психологиясының көрінісі ретінде қарастырды. Оның пікірінше, тіл білімі адамның жеке психологиясын ғана емес, халық психологиясына да сүйенуі қажет.

Қазақ антропонимикасын психолінгвистикалық тұрғыдан зерттеу когнитивтік лингвистика, интонациялық ерекшеліктерді талдау және мәдени-символдық анализ әдістерін біріктіретін пәнаралық тәсілді талап етеді. Ұсынылған дереккөздерде қазақ антропонимикасын тікелей зерттеу жүргізілмегенімен, олардың әдіснамалық негіздері осындай зерттеу бағытын ұсынуға мүмкіндік береді.

Біріншіден, Агавелян мен Байчиновтың [1, 2 б.] еңбегінде дауыс интонациясының психолінгвистикалық аспектісі қарастырылады. Бұл зерттеу қабылдау, ажырату, түсіну, есте сақтау және интонацияны қайта жаңғырту коммуникация ерекшеліктерін зерттеудің негізгі

критерийлері ретінде қарастырылатынын көрсетеді. Осы әдісті жеке есімдерді зерттеуге қолдану арқылы есімдердің фонетика-интонациялық ерекшеліктерінің оларды қабылдау мен есте сақтауға, сондай-ақ қазақтың әлеуметтік-мәдени контекстіндегі әлеуметтік идентификацияның қалыптасуына қалай әсер ететінін талдауға болады.

Екіншіден, Ерғазинаның [2, 3 б.] зерттеуі психолингвистикалық аспектіні фразеологияны модельдеуде қарастырады, онда тілдік бірліктердің құрылымдануына когнитивтік және дәстүрлі тәсілдерге ерекше назар аударылады. Бұл әдіс жеке есімді тек формалды тілдік бірлік ретінде ғана емес, қазақ тілі тасымалдаушыларының ойлау ерекшеліктерін бейнелейтін психолингвистикалық құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Сол сияқты, есімдерді тану және түсіндірудің когнитивтік механизмдерін зерттеу олардың мәдени ақпараттың ұрпақтан-ұрпаққа берілуіндегі рөлін түсінуге көмектеседі.

Үшіншіден, Наурызбаеваның [3, 2 б.] этномәдени-символдық кодты талдау зерттеуі мәдениеттің материалдық және символдық тәжірибелері мәдени мағыналардың тасымалдаушысы ретінде қалай жұмыс істейтінін көрсетеді. Бұл зерттеуді психолингвистикалық әдістермен біріктіре отырып, қазақ есімдерін мәдени-символдық белгілер ретінде қарастыруға болады, олардың мағынасы тек тілдік қана емес, сонымен қатар мәдени контексте де қалыптасады. Бұл есімдерді тарихи жадыны, дәстүрлер мен ұжымдық сананы бейнелейтін элементтер ретінде зерттеуге мүмкіндік береді, сондай-ақ олардың қабылдау ерекшеліктері мен эмоционалдық әсерлерін талдауға жол ашады.

Қорытындылай келе, (Агавелян & Байчинов, 2023; Ерғазина, 2021; Наурызбаева, 2023) зерттеулерінде ұсынылған әдістерді интеграциялау қазақ антропонимикасын психолингвистикалық тұрғыдан зерттеудің кешенді әдіснамалық негізін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл пәнаралық тәсіл келесі талдау деңгейлерін қамтиды:

Фонетика-интонациялық деңгей: есімдердің акустикалық және просодикалық ерекшеліктерін, олардың танылуы мен есте сақталуына әсерін зерттеу;

Когнитивті-лингвистикалық деңгей: есімдердің тілдік санада қалыптасу, сақталу және қайта жаңғыртылу процестерін, сондай-ақ есімдерді қабылдау барысында пайда болатын ассоциативтік байланыстарды талдау;

Мәдени-символдық деңгей: есімдерді этномәдени ақпарат пен қазақ халқының дәстүрлі және тарихи құндылықтарын бейнелейтін символдар ретінде зерттеу.

Осылайша, қазақ антропонимикасының психолингвистикалық талдауы жеке есімдердің тек идентификация құралы ғана емес, сонымен қатар когнитивтік және эмоционалдық қабылдау аспектілерін қалыптастыратын тілдік-мәдени код элементі ретінде қалай жұмыс істейтінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Ғылыми тәсілдердің мұндай интеграциясы антропонимдік зерттеулер шеңберінде тіл, мәдениет және когнитивтік процестердің өзара әрекеттесуінің тұтас бейнесін жасауға ықпал етеді.

Кісі есімдері әлемді қабылдаумен байланысты және оны тануды белгілі бір деңгейде көрсетеді. Олар басқа да тілдік құбылыстар сияқты адам басқара алмайтын когнитивтік әлеміне, санасының құрылымдарына қол жеткізуге мүмкіндік береді, сондай-ақ адамның әлемдегі өз орнын түсінуіне көмектеседі. Адам есімінің тілдік және әлеуметтік құбылыс ретінде әлемді тану және түсіну үдерістеріндегі рөлі өте зор. Антропонимдерді психолингвистикалық тұрғыда қарастыру олардың жеке тұлға мен қоғамдағы рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Бұл екі ғылымды біріктіре отырып, адамның тілдік және әлеуметтік болмысын жан-жақты зерттеуге болады.

Тіліміздегі лексикалық байлықтың ауқымды бөлігі – антропонимдер деп қарастырсақ, кісі есімдерінің фондық негізі қазақ халқының наным-сенімімен, әдет-ғұрып, тұрмыс-тіршілігімен, ұлттық психологиясымен, құндылықтарымен, материалдық-рухани байлығымен астасып жатады және бұларды антропонимдерді жасаушы этномәдени фон деп санауға болады. Жалпы ономастика тілдік, мәдени және тарихи құнды ақпараттарды жинақтаған айрықша лингвомәдени

бірліктер болып саналады. Оның ішінде, антропонимдердің тілдік-мәдени аясы ерекше. Қазақ халқының сәбиге есім беруінде нақты бір ырымға байланысты болуы сөздердің құдіретті киесіне қатысты екендігін білдіреді.

Кісі есімінің көркем, мәнді және мағыналы болуы оның өзіндік менін қалыптастыруға септігін тигізіп, психологиялық тұрғыда білгілі бір деңгейде өмір сүру салтына әсерін тигізеді. Мысалы, өз есімінің білдіретін мағынасы оның тағдырына ықпалын тигізгені жайлы Жаназар есімді орта жастан асқан ер кісі төсек тартып, ауыр қалде жатқанда мынадай оймен бөліседі: «Менің жаным тыныш емес, үнемі жаным қиналып, жаным азар болып жүремін. Неліктен атымды Жаназар деп қойды екен...?». Науқас осыдан соң ауыр күрсініп, балаға ат қойғанда оның мағынасына мән беруге кеңес береді (ауызекі әңгімеден, респондент Әлиакбарұлы Махмұт, 82 жас) [5,27.]. Келтірілген мысал негізінде қазақ халқының есім беруде оның білдіретін мағынасы адам өміріне белгілі бір деңгейде ықпалын тигізетіні жайлы сенімі басым екендігін аңғаруға болады.

Алаш көсемі, жазушы Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы кісі аттары – сол замандағы қазақ қоғамының ерекшеліктерін, әлеуметтік құрылымын және мәдениетін бейнелеудің ерекше тәсілі. Ә.Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдер қазақ халқының ұлттық болмысын, тарихы мен мәдениетін бейнелейтін ерекше тілдік құрал болып табылады. Олар психолінгвистикалық тұрғыдан алғанда адамның когнитивтік процестерінеу, эмоцияларынан және әлеуметтік қарым-қатынастарынан хабардар етеді. Бөкейханов пайдаланған есімдер тек әдебиет үшін ғана емес, қазақ халқының мәдени-тарихи танымын зерттеу үшін де маңызды дереккөз болып табылады.

Ә.Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолінгвистикалық аспектілерін төмендегідей сараладық:

- 1) Когнитивтік аспект
- 2) Эмоционалдық аспект
- 3) Әлеуметтік аспект
- 4) Прагматикалық аспект
- 5) Мәдени және тарихи аспект.

Автордың он бес томдық шығармалар жинағында кездесетін *Көмекбай, Байтоқ, Тыныбек, Тілеуқабыл, Жамантай, Құлке Кармыс, Азнабай, Борамбай, Мүсәпір Бейшараұлы, Қыр баласы, Жанақ, Қаратай* есімдерінің психолінгвистикалық қыры талданды.

Антропонимдерді психолінгвистикалық тұрғыдан талдау барысында төмендегідей маңызды тұстары сараланды:

1. **Танымдық рөлі:** Есімдердің мағынасы жеке тұлғаның өмірге деген көзқарасын, құндылықтарын және өзін-өзі бағалау деңгейін қалыптастырады.
2. **Прагматикалық рөлі:** Әлеуметтік қарым-қатынаста есімдердің мағынасы тұлғаға белгілі бір бедел, сипат немесе қабылдау үлгісін береді.
3. **Мәдени-әлеуметтік рөлі:** Қазақ есімдері қоғамдағы тарихи, діни және әлеуметтік нормалармен тығыз байланысты. Олар адамның рухани әлеміне әсер етеді және белгілі бір мінез-құлық үлгілерін қалыптастырады.

Ә.Бөкейханов шығармаларындағы есімдер көбінесе қазақ қоғамының дәстүрлері мен рухани-әлеуметтік құндылықтарына негізделген. Олар халықтың дүниетанымын, адамның табиғатпен, қоғаммен байланысын бейнелейді. Мысалы, есімдер құрамындағы «бек», «хан», «бай» сияқты компоненттер жеке адамның мәртебесін немесе қоғамдағы орнын көрсетуі мүмкін. Ал қарапайым және терең мағыналы есімдер адамға тән қарапайымдылық пен шынайылық қасиеттерін білдіреді. Психолінгвистикалық тұрғыдан, есімдердің мағынасы адам бойында белгілі бір мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруы мүмкін. Мысалы, Ә. Бөкейханов кейіпкерлерінің есімдері олардың іс-әрекеті мен өмірлік ұстанымына үйлесіп жатады. Бұл есімдердің эмоционалдық және когнитивтік әсерін көрсетеді. Сонымен қатар, есімдерде адамның ұлттық болмысы, тілі, ділі

көрініс табады, бұл оның өзін-өзі тануына, қоғамдағы орнын анықтауына ықпал етеді. Қорытындылай келе, Ә. Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдер қазақ мәдениетінің тілдік-тарихи айнасы болып табылады. Олар арқылы сол заманның рухын, әлеуметтік құрылымын және дүниетанымын ұғынуға болады. Бұл антропонимдер тек әдебиетте ғана емес, тіл білімінде де құнды зерттеу нысаны ретінде өзектілігін сақтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Психоллингвистика негіздері: Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 2010. – 125 б.
2. P.O. Agavelyan¹, P.T. Baychinov² Possibilities of Systematics of Intonation Characteristics of the Voice of Kazakh-Speaking Children With a Cochlear Implant DOI: 10.25688/2223-6872.2022.44.4.09 2023;
3. Алия Абдирамановна Ергазина¹ Психоллингвистический аспект моделирования во фразеологии, Гуманитарные Науки, 2021;
4. Альмира Наурызбаева¹ Казахская (киіз үй) и кыргызская (боз үй) юрта в аспекте этнокультурного семиозиса CAJAS, 2023;
5. Әлиакбарова А.Т. Мадиева Г.Б. Қазақ антропонимиясының дамуы // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. – Филология сериясы. – Астана, 2016. – №5(114). – Б. 24-27.
6. Бөкейханов Әлихан. Таңдамалы 14 том. - Астана: “Сарыарқа” баспасы, 2016.

ӘОЖ 8.81.119

ҚАЗАҚ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІНІҢ ГЕНДЕРЛІК АСПЕКТІСІ

Уәлібек Ақбота Айтуғанқызы, Беласар Іңкәрім Қазбекқызы

botaualibek@gmail.com, inkarbelasar@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ университетінің

3 курс студенттері, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Бибеков Қаныш Тлеужанұлы

Қазіргі тіл білімінде қарқынды дамып келе жатқан тіл білімі саласының жаңа бағыттарының бірі бұл гендерлік лингвистика. Әйел мен ер адам теңдігі – осы соңғы жылдары ғылым аясына жиі талқылауға түсетін тақырып десек те, негізінде ресми болмаса да, сан ғасырлар бойы жұрт аузында жүрген мәселе. Неміс философы Фритц Маутнер өз зерттеуінде “әйел тілінің” пайда болуын антикалық театр тарихымен байланыстырса, Отто Есперсен болса «Language: its Nature, Development and Origin» атты еңбегінің үлкен бір тарауын “әйел тіліне” арнап, Ұлыбритания мен АҚШ елдері қолданысындағы ағылшын тілі негізінде әйел тілінде кездесетін гендерлік белгілерді атап көрсеткен. [1, 33]

“Жыныс” пен “гендер” бір-біріне синонимдес және қатар қолданыста жүретін сөздер. Алайда, “жыныс” бұл физиологияның, ал “гендер” – әлеуметтану, психоллингвистика және т.б. салалардың зерттеу объектісі. Гендерлік лингвистика – гендер мен тілдің өзара байланысын зерттейтін гендер мен лингвистика аралығындағы ғылым саласы. Қазақ тілінде гендерлік ерекшеліктер айқын көрінеді. Бұған мысал ретінде айым, сұлу, көркем, ақ жаулықты ана сияқты нәзік сөздердің тек қыз балаларға қатысты айтылатынын, ал батыр, мырза, сұлтан сияқты сөздер тек ер адамдарға арналғанын көрсетуге болады.